

Studiefraude: een criminologische beschouwing

(f.Bovenkerk@law.uu.nl) is werkzaam bij het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht

Studiefraude (van afkijken tot plagiaat en tot 'meeliften' met groepjes studenten) vormt ook in het Nederlands hoger onderwijs een groeiend probleem. Een enquête onder Utrechtse studenten laat zien dat 66 % van hen zich wel eens aan ten minste één vorm van fraude heeft bezondigd. In dit stuk wordt vanuit criminologisch gezichtspunt berekend, hoe dit probleem het beste kan worden teruggedrongen. Op grond van de gelegenheidstheorie zou men moeten pleiten voor het verkleinen van de schaal waarop onderwijs wordt gegeven en het herstel van persoonlijke betrekkingen tussen hen die onderwijs geven en die het ontvangen. De algemene trend gaat evenwel de andere kant op en zeker ook de invoering van de BaMa-structuur werkt criminogeen. Er blijft helaas weinig anders over dan maatregelen te nemen uit het repertoire van afschrikingspreventie en voorlichting over wetenschapsethiek.

Zojuist is het mij voor het eerst in meer dan dertig jaar werken aan de (Utrechtse) universiteit dan toch overkomen. Een student heeft een (heel goeie!) scriptie ingeleverd die hij niet zelf had geschreven. Ik weet niet wie van ons tweeën zich het meeste schaamt: de student die betrapt is op plagiaat of ikzelf die dacht leerlingen mij dat nooit zouden flikken. Volgens de facultaire richtlijnen geef ik de student een 1. De examencommissie beschouwt dat als sanctie, maar dat is het eigenlijk niet. Van een sanctie zou volgens mij pas sprake zijn wanneer de fraudeur echt nadeel ondervindt, hij wordt bijvoorbeeld van verdere studie geheel of gedeeltelijk uitgesloten of er wordt een aantekening wordt gemaakt op zijn bul of cijferlijst. Maar nu krijgt hij enkel een 1 zonder verdere consequenties? Ik zou zeggen: de student heeft niets gepresteerd en daarom ook niets gekregen. Ik begrijp van de examencommissie dat er pas maatregelen worden genomen als de betrokkene voor de tweede maal wordt gesnapt. Dat betekent per saldo dat iedere student éénmaal zonder risico mag frauderen.

Ik ben hoogleraar in de criminologie en overweeg volgens de theorie van mijn vak wat de consequenties zijn van zo'n afschrikingsloze maatregel. Over dit soort kwesties gaat dit artikel. Ik gebruik daarbij de (niet eerder gepubliceerde) resultaten van een groepje studenten die zes jaar geleden onder mijn leiding bij wijze van vingeroefening onderzoek heeft gedaan naar fraude onder studenten (de Groot e.a., 1998).

Wat weten we over studiefraude en hoe vaak komt het voor? Waarom doen studenten

het? Welke theorieën verklaren dit verschijnsel en welke maatregelen vloeien daar uit voort? Wat werkt het beste?

AARD EN OMVANG VAN HET PROBLEEM

In de Nederlandse wetenschappelijke literatuur kan ik, met uitzondering van zeer recente belangstelling voor het probleem van plagiaat (Roes, 2004; Rientjes & Arts, 2004), nauwelijks iets over studiefraude vinden, maar in de buitenlandse des te meer. Mijn beste vindplaatsen zijn de database Educational Resources Information Center van de Cambridge Scientific Abstracts die bij de zoekterm *cheating and higher education* in juni 2005 maar liefst 431 (vrijwel allemaal Amerikaanse) 'hits' oplevert en een website van de School of Computer Science and Software Engineering van de Monash Universiteit in Melbourne (Sheard, e.a., 2001). In de Australische school houdt men met enige regelmaat een *cheating survey* onder studenten en de resultaten daarvan worden dermate nieuwswaardig geacht dat ze in de dagbladen worden afgedrukt.

Onder studiefraude wil ik het hele repertoire verstaan van gedragingen waarmee studenten op oneerlijke wijze hun studieresultaten ten positieve (trachten te) beïnvloeden. Het gaat om afkijken bij examens en het voorbereiden daartoe, persoonsverwisseling bij tentamens, het inleveren van schriftelijk werk dat door anderen is geschreven (plagiaat van hele papers, scripties of delen daarvan; vaak zijn zij van internet gestolen, soms zijn ze gekocht), het delen van de antwoorden bij tentamens die thuis worden gemaakt, deelname aan groepsverrichtingen zonder iets bij te dragen (meeliften), het beïnvloeden van ambtelijke beslissers, het verbeteren van reeds ingeleverd (maar even gestolen) schriftelijk werk.

Een algemene rondgang door de literatuur leert ten eerste dat studiefraude heel weinig wordt ontdekt. Daarin onderscheidt deze vorm van delinquentie zich niet van fietsendiefstal of belastingontduiking; de 'pakkans' is klein. In ons eigen onderzoek hebben we zes jaar geleden geprobeerd het zogenaamde *dark figure* vast te stellen. Dit begrip staat voor het verschil tussen de omvang van opgemerkte en geregistreerde criminaliteit en de mate waarin misdaad in werkelijkheid wordt gepleegd. Er waren toen 111 faculteiten in Nederland en 72 daarvan hebben onze vraag beantwoord over het aantal zaken van studiefraude dat bij de examencommissie was gemeld. Er waren faculteiten waar studiefraude, volgens hun zeggen, helemaal niet voorkwam; bij de meeste was het de afgelopen vijf jaar één of hooguit enkele malen voorgekomen; en slechts in één geval was dat getal boven de 10. Op hetzelfde moment ondervroegen wij met behulp van een anonieme schriftelijke enquête drie collegezalen vol met jongerejaarsstudenten in de rechten, diergeneeskunde en de sociale wetenschappen naar hun eventuele fraudegedrag. Van de 607 studenten (tweederde vrouwen en eenderde mannen) die de vragen beantwoordden, zei 66 % zich wel eens schuldig te hebben gemaakt aan één van de opgegeven fraudemogelijkheden.

Tabel 1 Frauduleuze handelingen naar eigen opgave van studenten in percentages

	percentage
Ik heb tijdens mijn studie wel eens iets ongeoorloofd in mijn boek bijgeschreven	33,4
Ik heb tijdens mijn studie wel eens ongeoorloofd geprofiteerd van de inzet van anderen tijdens groepswerk	32,9
Ik heb tijdens mijn studie wel eens afgekeken	26,0
Ik heb tijdens mijn studie wel eens een spiekbrieftje gebruikt	13,2
Ik heb tijdens mijn studie wel eens een schriftelijk werkstuk gekopieerd	10,4
Ik heb tijdens mijn studie wel eens op andere wijze mijn cijfers ongeoorloofd beïnvloed	6,1
Ik heb tijdens mijn studie wel eens iemand anders een tentamen voor mij laten doen	0,7

Bron: eigen onderzoek 1998

Er was geen significant verschil tussen de studenten van de drie studierichtingen. Dit percentage van studenten die ten minste wel eens hadden gefraudeerd, lijkt erg hoog maar in de internationale literatuur komen we ook percentages van 80 à 90 tegen (Lord & Chiodo, 1995).

Het verschil tussen de ontdekte en gerapporteerde fraude en de mate waarin dit bij wijze van *self report* door ons is gemeten is enorm. Het is wel duidelijk hoe dat komt (McCabe e.a., 2003). De meeste studiefraude wordt helemaal niet ontdekt. Wanneer de docent het wel opmerkt, kan deze beslissen net te doen of hij het niet heeft gemerkt; hij kan ook besluiten om er alleen met de student over te praten; hij kan een waarschuwing geven; of hij kan zelf een sanctie opleggen, bijvoorbeeld het *judicium* verlagen. In al deze gevallen blijft de fraude door de verantwoordelijke autoriteiten onopgemerkt.

De tweede algemene bevinding is dat jongens vaker frauderen dan meisjes en dat jonge studenten het vaker doen dan ouderen (Sheard e.a., 2001). Dit is een algemene criminologische regelmatigheid: jongemannen scoren in de meeste misdadaadstatistieken het hoogste. Ook wij vonden bij iedere vraag een paar punten hogere score bij jongens. Een andere goede 'voorspeller' van delinquent gedrag is het intelligentiequotiënt. De onderzoekers van de Monash Universiteit stelden vast dat domme studenten vaker fraudeerden dan slimme. In ons onderzoek hebben we dat niet gemeten, maar dit resultaat ligt natuurlijk wel in de rede.

WAAROM FRAUDEREN STUDENTEN?

Wanneer ik met collega's over het onderwerp spreek, komen er altijd sterke verhalen over oplichting die grondige planning en een geraffineerde opzet verraden. Zo is er het verhaal van studenten bij massatentamens bij wie je het antwoord vooraf kunt kopen. Dat verhaal gaat zo. De docenten hebben de kans op afkijken klein gemaakt door vier varianten van dezelfde opgaven over de tafeltjes te verspreiden. Vier studenten die de stof volledig beheersen en die het tentamen al heel vaak hebben gedaan, zorgen dat ze zo gaan zitten dat ze ieder een andere opgave maken. Nadat de helft van de tijd is verstreken, gaan de vier met hun antwoorden naar buiten. Van daaruit seinen zij via de elektronische apparatuur (rekenmachines, telefoons, radio's met oortelefoons) de juiste antwoordpatronen door aan de studenten die daarvoor hebben betaald. Deze fraude komt aan het licht als

een student de juiste antwoorden heeft gegeven op de verkeerde tentamenvariant. Of het verhaal helemaal op waarheid berust weet ik niet; *the story is too good to check*.

In de wetenschappelijke literatuur staan geen voorbeelden van zo'n zware opzet. Ik ben maar één echt gecalculeerd fraudegeval tegengekomen in een onverwachte bron. Harry Mens (z.j.), rijkgeworden makelaar en televisiepresentator, deelt in zijn autobiografie: *Als een MENS iets wil*, mee op welke doortrapte manier hij aan z'n makelaarsdiploma is gekomen. Op bladzijden 36-42 vertelt hij hoe ieder ander er normaal twee of drie jaar voor moet leren om het examen te kunnen behalen, maar daar voelt Mens niets voor. Hij bestudeert de manier waarop het examen wordt afgenomen en verzint een manier om de commissie te verschalken. Nadat zijn truc is gelukt, moet hij nog beëdigd worden en ook dat zou wel eens lang kunnen duren. Hij schakelt nu een advocaat in die ambtelijk-secretaris is van de Nederlandse Vereniging van Makelaars en betaalt die tweeduizend gulden ('dat was absoluut geen omkoping') om hem buiten de normale procedure in te schrijven. Mens' schelmenroman laat zien hoe de *criminal mind* werkt: het verzinnen van een doortrapte list is niet voldoende, er moet achteraf over worden gepocht.

In werkelijkheid blijkt studiefraude voor de overgrote meerderheid van de valsspelers een typisch opportunistisch delict te zijn. Waarom deed je het? vroegen wij zes jaar geleden aan de door ons gepeilde studenten. Ze deden het om een hoger cijfer te krijgen (uiteraard) en nog meer.

Tabel 2 Motieven voor fraude onder studenten in percentages

	percentage
Ik doe dit om een hoger cijfer te krijgen	52,8
Ik doe dit vanwege de prestatiedruk	45,8
Ik doe dit omdat er vanwege mijn werk weinig tijd overblijft om te studeren	20,3
Ik doe dit omdat ik te lui ben om te studeren	16,4
Ik doe dit omdat ik zo nerveus ben tijdens mijn tentamens	14,8
Ik doe dit omdat de leerstof te moeilijk is	14,0
Ik doe dit omdat iedereen het doet	13,0

Bron: eigen onderzoek 1998

Deze antwoorden zijn weinig specifiek en verwijzen naar krachten die op alle studenten werkzaam zijn. In het buitenlandse onderzoek scoren druk van de ouders om op tijd het examen te halen ook nog hoog en verder vinden afkijkers het vak te saai om serieus te gaan leren. Er wordt ook een 'neutraliseringstechniek' aangevoerd: 'Als ik afkijk wordt niemand daarmee benadeeld' en tenslotte wordt opnieuw vastgesteld dat de kans dat je wordt gesnapt gering is.

Studiefraude gebeurt als daar de feitelijke mogelijkheden voor bestaan en de veronderstelling is plausibel dat de omvang van het verschijnsel varieert met het volume van de geboden gelegenheid. Lester & Diekhoff (2002) stellen vast dat studiefraude naar verhouding veel voorkomt wanneer de lesgroepen groot zijn, wanneer de docenten onervaren zijn, als de tentamens massaal zijn en de examinatoren gebruik maken van de multiple choice techniek. De gelegenheid voorspelt het afkijken beter dan elke andere determinant, oppert Rawwas (2000) na zijn onderzoek onder studenten in *marketing* en *finance*.

GELEGENHEIDSTHEORIE

In de criminologie interpreteert men zo'n uitkomst graag met behulp van het eenvoudige model van de gelegenheidstheorie (zie Van Dijk e.a., 1998 voor de in dit stuk genoemde criminologische theorieën). Bij die theorie gaat men ervan uit dat er altijd wel 'gemotiveerde daders' voorhanden zijn om het delict te plegen. Of dat ook werkelijk gebeurt, hangt af van de objectieve gelegenheid daartoe en het ontbreken van adequaat toezicht. Op grond van die gelegenheidstheorie laat zich beredeneren dat het probleem van de studiefraude wel toe moet nemen.

- De universiteiten en hogescholen krijgen steeds grotere studentenaantallen te verwerken, het onderwijs wordt noodzakelijkerwijs extensiever. De kans dat docenten hun studenten persoonlijk kennen, neemt af en de mogelijkheden om tijdens masstatentamens af te kijken of mee te liften met gezelschappen die groepsopdrachten maken, nemen toe.
- De technische mogelijkheden om studiefraude te plegen, worden als maar groter. Studenten hebben (op de middelbare school; studiehuis) geleerd hoe zij stukken van internet moeten plukken om die tot eigen werkstukken te assembleren. Zij zijn er gemiddeld handiger in op deze manier letterdieverij te plegen dan hun docenten in staat zijn plagiaat te detecteren. 'Wat moeten we aan met de digitale verdeling tussen ervaren studenten en een naïeve staf?' vragen Underwood & Szabo (2003) zich terecht af.
- De docenten zijn weinig gemotiveerd om als bewaker op te treden en fraude tegen te gaan. Wanneer je een student af ziet kijken, kun je hem met een doordringende blik op andere gedachten proberen te brengen. Of je kan de kwestie in eigen beheer afdoen, zoals we al zagen. Wie heeft er bij faculteiten met massastudies zin in de administratiebureaucratische rompslomp om het geval bij de examencommissie aanhangig te maken? De informele afdoening is misschien wel effectief in het individuele geval, maar als de zaak niet openbaar wordt gemaakt, kan van de getroffen sanctie in ieder geval geen algemeen preventieve werking uitgaan.
- Docenten zijn erop gericht studenten de cursus in ieder geval met goed gevolg te laten beëindigen en dat gaat gemakkelijker zonder haperingen als gevolg van het ontdekken van fraude. De universitaire docenten die ik ken, rationaliseren het probleem weg. Wat geeft het, vragen zij zich af, wanneer onder de massa's van jongerejaars wordt afgekeken en geplagieerd? Als die studenten echt ongeschikt zijn, lopen die daar later in de studie wel tegenaan. Mijn ervaring is anders. Het komt regelmatig voor dat docenten zich beklagen over het lage niveau van de ouderejaars studenten die zij met hun onderzoek of het schrijven van een scriptie begeleiden. Zij vragen zich af hoe de betrokkenen het in hemelsnaam tot het derde of vierde studiejaar hebben kunnen schoppen. Fraude misschien? De druk is groot om te zorgen dat de studenten in ieder geval hun diploma behalen. Er is veel in hen geïnvesteerd; in een systeem van outputfinanciering zou de faculteit er ECTS-punten mis kunnen lopen als de student wordt verwijderd. De rationalisatie wordt nu omgedraaid: 'Als deze student zo ver heeft kunnen komen dat hij nu aan het einde van zijn studie is, kunnen we hem nu met goed fatsoen niet meer laten vallen'. Het huidige universitaire systeem produceert op deze wijze een eigen frauduleus studietraject.

- Degenen die de norm moeten bewaken hebben soms boter op het hoofd. Het frauderen door studenten vormt een onderdeel van een algemener probleem van *academic dishonesty*. Er zijn ook hoogleraren die plagiaat plegen - vergelijk het vergrijp van de psycholoog René Diekstra in 1996. Rita Kohnstamm brengt als columnist in NRC Handelsblad (03-05-1997) het frauderen van studenten aan de Universiteit van Amsterdam in verband met het sjoemelgedrag van hun docenten die prestigepunten verzamelen door te eisen dat ze bij iedere publicatie van ondergeschikten als medeauteur worden opgenomen en met onderzoekers die onderzoeksresultaten zo plooiën dat de machtigen in hun vak hun artikelen niet weigeren voor publicatie. Hauptman (2002) noemt Amerikaanse voorbeelden van plagiërende professoren en vraagt zich af waarom studenten eerlijk zouden zijn wanneer hun rolmodellen zich onethisch gedragen.

Aan de voorwaarden voor het opgaan van de gelegenheidstheorie wordt voldaan: met de massaliteit van de studie neemt de objectieve gelegenheid om te frauderen toe en de pakkans wordt kleiner doordat de toezichhouders niet competent, ongemotiveerd of gecorrumpeerd zijn.

MAATREGELEN TEGEN STUDIEFRAUDE

De nadelen van studiefraude behoeven nauwelijks toelichting. In vergelijking met de andere criminaliteitsproblemen die er in mijn vak worden bestudeerd, is het natuurlijk allemaal niet indrukwekkend, maar fraude is domweg oneerlijk tegenover studenten die hun hele studie op eigen kracht deden. Dit is waarom de reacties zo heftig zijn wanneer iemand zijn cv vervalst. Wie herinnert zich niet de commotie uit 1982 over Charles Swietert die zich ten onrechte doctorandus noemde en die na vier dagen staatssecretaris geweest te zijn op defensie, om die reden werd ontslagen? Fraude doet de waarde van diploma's devalueren. Het moet bij latere werkgevers en klanten wel tot teleurstellingen leiden.

Er worden de laatste jaren door universiteiten pogingen gedaan om studiefraude terug te dringen. Ofschoon we weinig aanleiding zien om te veronderstellen dat het daar minder voorkomt, leeft het onderwerp van studiefraude bij hogescholen nog niet (Roes, 2004) maar dat zal wel komen. Welke zijn die maatregelen en hoe effectief kunnen ze zijn?

Volgens de genoemde gelegenheidstheorie is het beste middel om misdaad te voorkomen eenvoudigweg om de mogelijkheid het te plegen weg te nemen. Voor zover studiefraude het gevolg is van de massificering van het hoger onderwijs, zou je terug moeten naar een situatie die Verpalen al beschreef in *Universiteit en Hogeschool* in 1976 al: vroeger kwam spieken niet voor omdat tentamens individueel en mondeling werden afgenomen. De ontwikkelingen van schaalvergroting en extensivering van het hoger onderwijs snellen echter voort. Bij de invoering van de bachelor-masterstructuur is voor de meeste studenten de onuitgesproken academische ambitie losgelaten dat iedere student in beginsel zo hoog wordt opgetild als hij (op eigen kracht!) aan kan. Dat geldt nog wel voor wie de masters gaan doen, maar thans wordt een generatie bachelors

opgeleid waarvan veel studenten niet veel meer willen dan hun diploma halen. Dat moet bij ongeïnteresseerde studenten wel risicoverhogend werken voor fraude. Terugverlangen, naar vroeger toen de klassen nog klein waren, is natuurlijk even weinig realistisch als te verlangen dat de technologische ontwikkeling die moderne fraude mogelijk maakt, stil wordt gezet.

AFSCHRIKKENDE MAATREGELEN

Het is dan ook logisch dat wie er wat aan wil doen, grijpt naar het instrumentarium van de afschrikingspreventie en de repressie. Het zou kunnen helpen als we de pakkans verhogen en misschien ook de sanctie bij ontdekking zwaarder maken. Aan het eerste wordt vooral gewerkt door met technologie terug te vechten. Het begint ermee dat de docent een karakteristieke, goed geschreven en unieke zinsnede uit het paper uitkiest om de zoekmachine van *Google* te laten uitvinden of iemand anders hem al eerder opschreef (Young, 2001). Nu al zijn er al plagiaatscanners ontworpen, die aanslaan wanneer meer dan 20% van een tekst zonder bronvermelding wordt overgenomen. Blijkens krantenberichten worden die bij de economiefaculteit in Groningen en ook in Tilburg en Eindhoven gebruikt. Nieuwe wetenschappelijke publicaties worden geïndexeerd (Turnitin.com) zodat de letterdief weet dat hij door de mand valt als hij daaruit heeft geput (*De Volkskrant* 12-02-2005). Studenten moeten van nu af aan hun schriftelijke werkstukken per email inleveren zodat deze voor controle (ook in de komende jaren) kunnen worden opgeslagen. De frauderende student kan zelf nagaan of hij via dat programma tegen de lamp zal lopen en hij zal slim de grenzen opzoeken van wat nog net niet wordt opgemerkt. De twee recente Nederlandse publicaties over studiefraude (Roes, 2004; Rientjes & Arts, 2004) beogen beide om een hele procedure te ontwerpen om plagiaat tegen te gaan.

Spieken wordt bemoeilijkt door studenten te verbieden hun apparatuur in de examenzaal mee naar binnen te nemen. De studenten zullen dit desondanks proberen te doen en hier zullen zonder twijfel detectiepoortjes worden ingezet.

Er staat ons een strijd tussen docenten en studenten te wachten die uitloopt op een regelrechte wapenwedloop. Het nadeel van deze aanpak is volgens Young (2001) die schrijft over dit 'kat-en-muis-spel', dat er een sfeer van wederzijds wantrouwen tussen docenten en studenten ontstaat.

Anderen zoeken het bij de afschrikingspreventie, ten tweede, vooral in zwaarder straffen. Dat levert een ingewikkeld probleem op. In het algemeen kun je zeggen dat zwaarder straffen niet erg helpt als de pakkans laag is; een strafdreiging kan je niet schelen als je waarschijnlijk toch niet wordt gesnapt. We zagen al dat de pakkans laag is. Tot nu toe kan een examencommissie niet verder gaan dan wat er in de Wet op Hoger Onderwijs in 1994 in artikel 7 is geregeld. Een frauderende student kan ten hoogste worden uitgesloten van het doen van tentamens voor de duur van één jaar. Meestal zal de sanctie veel minder zijn en proportioneel aan de overtreding. Wie te zwaar straft kan een juridische procedure verwachten waarbij de student een schadevergoeding eist ter hoogte van het bedrag dat hij niet kan verdienen zoveel als zijn afstuderen is vertraagd. Dat maakt examencommissies huiverig.

Er zijn wel voorstellen om de sanctie te verzwaren. Professor Reinout Vriesendorp, voorzitter van de examencommissie van de rechtenfaculteit van de Katholieke Universiteit Brabant wil studenten die spieken en die plagiaat plegen strafrechtelijk aanpakken en zijn rector valt hem bij (*Univers/nieuws KUB* 17.10.2002). Maar zover is het nog niet. Toen wij met ons onderzoeksgeselschap zes jaar geleden aan alle examencommissies vroegen wat zij in voorkomende gevallen doen, leverde dat een nogal onverwachte uitslag op. Heel veel commissies hadden eigenlijk helemaal niets geregeld en de fraudeerende studenten verkeerden in onzekerheid. Er waren ook faculteiten die zwaar opgetuigde commissies op lieten draven om de daders te intimideren door middel van een zelf verzonnen degradatieceremonie. Hoe effectief zou dat zijn? De houding van al deze commissies moet voor juristen en professionele bestuurders onverdraaglijk zijn, is het niet beter om zulke zaken op papier waterdicht te regelen? In de criminologie denken sommigen daar tegenwoordig anders over. Malcolm Sparrow is een opgeklommen Britse politiemans die zich manifesteert als een nieuwe goeroe op het gebied van misdaadbestrijding. Het gaat hem om iets waar de Nederlandse overheidsinstellingen notoir slecht in zijn: de kunst van het handhaven van de regels (*De Volkskrant* interviewde hem op 10-01-2004). Sparrow beveelt de autoriteiten aan hun keuzes van prioriteiten vooral geheim te houden. Het publiek houdt zich beter aan de regels wanneer wij niet weten wat er eventueel kan gebeuren, 'we moeten de waarde van het mysterie van geheimhouding niet onderschatten'. Dat is precies wat die geënuquëeerde examencommissies deden; laat studenten die gefraudeerd hebben een tijdje bungelen in onzekerheid.

LEERTHEORIE

De criminologie brengt ook een mildere oplossing in stelling: de leertheorie. Je zou studenten ook kunnen bijbrengen dat fraude echt niet mag en daarbij gebruik maken van het normbesef dat er bij de meesten wel is. In alle onderzoek dat ik heb gezien blijkt dat de overgrote meerderheid van studenten studiefraude afkeurt. In onze collegezalen was 72% het eens met de stelling dat het niet hoort. Bij ons onderzoek vroegen we aan de studenten die opgaven dat zij de boel *niet* hadden beduvel, waarom ze dat niet hadden gedaan.

Tabel 3 Motieven om niet te frauderen onder studenten

	percentage
Ik doe dit niet omdat ik vind dat het niet hoort	72,3
Ik doe dit niet omdat ik het niet nodig heb	56,8
Ik doe dit niet omdat ik bang ben dat het wordt ontdekt	34,3
Ik doe dit niet omdat het feitelijk gezien onmogelijk is	17,5

Bron: eigen onderzoek onder studenten 1998

De onderzoekers in Melbourne (Sheard e.a., 2001) vinden in hun onderzoek naar *cheating* ook nog: 'ik wil weten wat ik echt waard ben', 'ik ben trots op m'n werk', 'ik wijs het af op morele of religieuze gronden' en ten slotte, nogal ontwapenend: 'ik heb er

nooit aan gedacht' en 'ik weet niet hoe dat moet'. Er is altijd een fractie van studenten die uit innerlijke overtuiging weigert mee te doen aan studiefraude ook als dat populair is geworden (Eisenberger & Schank, 1985).

De gedragsbeïnvloeding die men bij de studentenpopulatie als geheel teweeg zou kunnen brengen volgens de leertheorie, bestaat uit twee componenten. Ten eerste kan men feitelijke informatie verstrekken over wat studiefraude nu eigenlijk is. Ik heb mijn collega's vaak horen verzuchten dat studenten niet weten wat plagiaat is en dat ze niet weten hoe je fatsoenlijk bronnen moet aanhalen. Studenten zien het opsporen van relevante tekstfragmenten op internet als een authentieke onderzoekshandeling. Veel leerlingen op middelbare scholen die leren met internet werken, schijnen er geen idee van te hebben dat dit plagiaat heet. Wat op het internet staat, geldt voor hen als algemene kennis waarover geen verantwoording hoeft te worden afgelegd. Ik heb wel eens meegemaakt dat een student me trouwhartig aankeek en vroeg of hij in zijn paper de juiste passage uit mijn eigen werk had aangehaald. Zonder bronvermelding welteverstaan.

Ten tweede kan het wel degelijk zin hebben om in een les ethiek of iets dergelijks enkele conventionele waarden en normen uit te leggen. Wanneer wij ons enquêteresultaat juist interpreteren is er ondanks de zware tijden op het gebied van waarden en normen die Nederland doormaakt, ter zake nog steeds sprake van een behoorlijk conventioneel normbesef. Een fundament is er. Men zou dit een symbolisch tintje kunnen geven door de norm aan te bieden bij wijze van een contract of convenant. Docenten moeten hun studenten ervan overtuigen dat zij aan een buitengewoon bevoorrechte opleiding deel mogen nemen en dat alleen dat al de verplichting schept om geen fraude te plegen. De student stemt er mee in dat hij bij ontdekking van fraude van de opleiding zal worden uitgesloten en ook dat hij het aan zal geven wanneer een medestudent zich aan fraude schuldig maakt. Dit systeem wordt gehanteerd op instellingen die van hun studenten verlangen dat ze een erecode onderschrijven. In Amerika gebeurt dat op topuniversiteiten en bij ons ook in instellingen waar een loyale elite wordt opgeleid (militaire academie, priesteropleiding, school voor hogere ambtenaren, politieschool). Werkt zo'n erecode? Volgens Amerikaanse onderzoekers beslist wel (McCabe e.a., 2003). Op de KMA in Breda wordt me uitgelegd dat studiefraude daar eigenlijk geen probleem is, maar je moet met je tijd mee en er is ook hier een technologisch antifraudebeleid ontworpen. Vroeger, zegt men, werd de kwestie van fraude aan de studentenvereniging overgelaten. Wie op fraude werd betrapt, werd van lidmaatschap van het Corps uitgesloten en dat was absoluut dodelijk voor een militaire carrière. Dat werkte volgens hen uitstekend. Dit is een interessante mogelijkheid.

DE BESTE OPLOSSING?

Het vraagstuk van de studiefraude wordt in Nederland nog maar kort serieus genomen en we beschikken niet over onderzoeksresultaten die iets kunnen zeggen over de omvang ervan in een reeks van jaren. Op grond van de gelegenheidstheorie - en dat is de criminologische theorie die naar mijn inzicht het beste past bij dit 'delict' - mogen we nochtans veronderstellen dat het probleem als maar groter wordt. De groei van de instellingen van het hoger onderwijs en zeker ook de invoering van de bachelor-master-

structuur, scheppen voor studenten in toenemende mate de gelegenheid om op een even gemakkelijke als oneerlijke manier een diploma te behalen. Dit proces lijkt onomkeerbaar. De 'beste' oplossing: verkleining van de schaal van het hoger onderwijs en het wederinvoeren van het ideaal van academische excellentie, is daarom geen realistische optie.

We zullen onze toevlucht moeten nemen tot het kille repertoire van de technopreventie (detectiepoortjes, antiplagiaatzoekprogramma's op internet) en het dreigen met steviger sancties bij ontdekking. Dit zal enigszins helpen, maar draagt tegelijkertijd bij aan een onaangenaam studieklimaat. Op grond van de inzichten van de leertheorie zouden meer opbouwende maatregelen kunnen worden genomen. De studenten kan in een aparte cursus worden geleerd wat precies wel en niet mag in het academische bedrijf en hun kan de norm worden ingeschepst. Het zou de docenten verplichten ook over hun eigen beroepsethiek na te denken. Dat heeft geen nadelige bijeffecten. Of het beter helpt, durf ik echter niet te voorspellen.

LITERATUUR

- Dijk, J. van, H.I.Sagel-Grande en L.G.Toornvliet (1998) *Actuele criminologie*, Koninklijke Vermande, Lelystad.
- Eisenberger, R en D.M. Schank (1985) Personal work ethic and effort training affect cheating. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49 (1), 520-528.
- Groot, H. de, L. Meindersma, J. Peters, V.Senczuk, M. Siesling, M. Sijnders, K. Tielemans en V. Vreeling (1998) *Witteboordencriminaliteit onder studenten*, onderzoeksrapport, Utrecht.
- Hauptman, R. (2002) Dishonesty in the academy. *Academe*, 88 (6), 39-45.
- Lester, M.C. en G. M. Diekhoff (2002) A comparison of traditional and internet cheaters. *Journal of College Student Development*, 43 (6), 906-911.
- Lord, T. en D. Chiodo (1995) A look at student cheating in college science classes, *Journal of Science Education and Technology*, 4 (4), 317-324.
- McCabe, D.L., K.D.Butterfield en L.K. Treviño (2003) Faculty and academic integrity: The influence of current honor codes and past honor code experiences. *Research in Higher Education*, 44 (3), 367-385.
- Mens, H. (z.j.) *Als een MENS iets wil*, Daffodil Publishers B.V. (zonder plaats).
- Rawwas, M.Y.A. (2000) Ethics of tomorrow's business managers. *Journal of Education for Business*, 75 (6), 321-330.
- Rientjes, B. en M. Arts (2004) Omgaan met plagiaat: van intuïtie naar bewijs. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 22 (4), 251-264.
- Sheard, J., M. Dick en S. Markham (2001) *Questionable work practices. The views of postgraduate students in IT courses* (www.csse.monash.edu.au/~mdick/ITICSEWorkingGroup).
- Underwood, J. en A. Szabo (2003) Academic offenses and e-learning: individual propensities in cheating. *British Journal of Educational Technology*, 34 (4), 467-477.
- Verpalen, O.A.C. (1976) Reactie op spieken. *Universiteit en Hogeschool*, 23, 2.
- Young, J.R. (2001) The cat-and-mouse game of plagiarism detection. *Chronicle of Higher Education*, 47 (43) 26-31.